

OTWARTY DIALOG

RAPORT

***Ukraina: Nowe „antyterrorystyczne” ustawy niosą
groźbę poważnego naruszenia podstawowych praw człowieka***

Spis treści:

1. Wstęp.....	3 str.
2. Nowe „antyterrorystyczne” ustawy mogą doprowadzić do poważnego naruszenia podstawowych praw człowieka na Ukrainie.....	3 str.
2.1. Naruszenie prawa do swobody i nietykalności osobistej	3 str.
2.2. Zwiększenie uprawnień funkcjonariuszy milicji może doprowadzić do wzrostu poziomu przemocy z ich strony	5 str.
3. Wnioski i zalecenia.....	7 str.

1. Wstęp

W dniach 12-14.08.2014 Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła trzy ustawy dotyczące sfery procesu karnego oraz działalności organów ścigania, które w poważny sposób i na dużą skalę łamią powszechnie uznawane międzynarodowe standardy w dziedzinie praw człowieka (między innymi, normy Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i jego Podstawowych Swobód z 1950 roku), a także pozostają w sprzeczności z Konstytucją Ukrainy.

Chodzi o następujące akty prawne:

Ustawa Ukrainy „O wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania karnego Ukrainy, dotyczących szczególnych zasad postępowania przygotowawczego w warunkach stanu wojennego, wyjątkowego oraz w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej (ATO)”;

Ustawa Ukrainy „O wniesieniu zmian do ustawy Ukrainy „O walce z terroryzmem”, dotyczących prewencyjnego zatrzymywania w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej osób podejrzanych o działalność terrorystyczną, na okres co najmniej 72 godzin”;

Ustawa Ukrainy „O wniesieniu uzupełnień do ustawy Ukrainy „O milicji”, dotyczących okoliczności użycia siły, środków specjalnych i broni palnej w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej”.

Obecnie wszystkie wyżej wymienione ustawy zostały podpisane przez prezydenta Ukrainy i weszły w życie.

Jak wynika z tytułów ustaw oraz wyjaśnień udzielanych przez ich pomysłodawców, wszystkie one znajdują zastosowanie w czasie trwania operacji antyterrorystycznej oraz w rejonie prowadzenia danej operacji. Jednak godnie z obowiązującym ukraińskim ustawodawstwem, cechy operacji antyterrorystycznej może posiadać bardzo szeroki krąg przypadków, a rejon prowadzenia takiej operacji określany jest wyłącznie przez dowództwo Służby Bezpieczeństwa Ukrainy według własnego uznania.

W ten oto sposób, potencjalnie normy wymienionych ustaw mogą być zastosowane na dowolnym obszarze Ukrainy, nie mówiąc o tym, że posiadają one stały, a nie tymczasowy charakter.

2. Nowe „antyterrorystyczne” ustawy mogą doprowadzić do poważnego naruszenia podstawowych praw człowieka na Ukrainie

2.1. Naruszenie prawa do swobody i nietykalności osobistej

W Kodeksie postępowania karnego Ukrainy pojawił się nowy rozdział, którego treść stanowi *ustawa Ukrainy „O wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania karnego Ukrainy, dotyczących szczególnych zasad postępowania przygotowawczego w warunkach stanu wojennego, wyjątkowego oraz w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej”*. Ustawa określa, że w strefie prawnie obowiązującego stanu wojennego, stanu wyjątkowego, prowadzenia operacji antyterrorystycznej, niektóre ważne uprawnienia sędziego w dziedzinie ograniczenia praw człowieka powinny zostać przekazane do kompetencji organów prokuratury.

Ustawa przewiduje, że prokurator prowadząc śledztwo dotyczące szeregu przestępstw popełnionych w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej ma prawo bez zezwolenia sądu do samodzielnego podejmowania decyzji w następujących kwestiach:

1. wprowadzenie tymczasowego dostępu do rzeczy i dokumentów;
2. dokonanie przeszukania mieszkania lub innej własności osoby;

3. przeprowadzenie niejawnych czynności śledczych;
4. zastosowanie wobec osoby środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania na okres do 30 dni.

Wymienione wyżej postanowienia projektu pozostają w bezpośredniej sprzeczności z Konstytucją Ukrainy. Zgodnie z artykułem 29 Konstytucji, nikt nie może zostać aresztowany lub być przetrzymywany w areszcie tymczasowym inaczej, niż na podstawie uzasadnionej decyzji sądu. W artykułach 30-31 Konstytucji wskazano, że przeprowadzenie przeszukania mieszkania, naruszenie tajemnicy korespondencji i rozmów telefonicznych odbywa się na podstawie uzasadnionej decyzji sądu. Poza tym, w artykule 124 Konstytucji Ukrainy ustalono, że delegowanie funkcji sądów oraz nadanie tych funkcji przez inne organy lub funkcjonariuszy publicznych jest niedopuszczalne.

O niemożności sprawowania funkcji sędziego przez prokuratora wyraźnie mówi p. 17 Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2000) 19 „O roli prokuratury w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych”, gdzie stwierdzono, że żaden człowiek nie może jednocześnie pełnić obowiązków prokuratora i sędziego.

Zarówno wyżej wymieniona ustawa, jak i ustawa Ukrainy *„O wniesieniu zmian do ustawy Ukrainy „O walce z terroryzmem” dotyczących prewencyjnego zatrzymywania w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej osób podejrzanych o działalność terrorystyczną, na okres co najmniej 72 godzin”* (przewidująca zwiększenie jak i wyłączenie okresów „prewencyjnego” zatrzymania osób podejrzanych o udział w działalności terrorystycznej, bez decyzji sądu z 72 godzin do 30 dni) poważnie narusza prawo do wolności i nietykalności osobistej, które są gwarantowane przez artykuł 5 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Swobód z 1950 r.

W ustępie 3 artykułu 5 Konwencji wskazano, że każda osoba zatrzymana lub tymczasowo aresztowana ma prawo do niezwłocznego postawienia przed sędzią lub innym urzędnikiem prawnie upoważnionym do wykonywania władzy sądowej, oraz prawo do bycia sądzonym w rozsądnym terminie albo zwolnionym na czas postępowania. Przy czym zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ani śledczy, ani prokuratorzy nie mogą być brani pod uwagę jako „urzędnicy posiadający prawo do sprawowania władzy sądowej” w rozumieniu ustępu 3 artykułu 5 Konwencji.

Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że ustęp 3 artykułu Konwencji gwarantuje osobom zatrzymanym lub tymczasowo aresztowanym w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, ochronę przed arbitralnym lub nieuzasadnionym pozbawieniem wolności. Wymieniona norma Konwencji ma na celu zapewnić niezwłoczną i automatyczną kontrolę sądu nad zatrzymaniem osoby przez policję (pkt. 48 postanowienia w sprawie Mironenko i Martenko przeciwko Ukrainie z 10.12.2009). Trybunał Europejski uważa również, że nie istnieją żadne ewentualne wyjątki od reguły natychmiastowego doprowadzenia osoby zatrzymanej do sądu (pkt. 46 postanowienia w sprawie Korneva i Karpenko przeciwko Ukrainie z 21.10.2010).

Przepisy obu wyżej wymienionych ustaw, które pozwalają stróżom prawa na przetrzymywanie osób w areszcie tymczasowym bez postanowienia sądu przez okres 30 dni, pozostają w sprzeczności z artykułem 29 Konstytucji Ukrainy, w którym ustalono, że zasadność zatrzymania osoby powinna zostać skontrolowana przez sąd w ciągu 72 godzin. Wymienione postanowienie Konstytucji Ukrainy obowiązuje nawet w warunkach stanu wojennego lub wyjątkowego (artykuł 64 Konstytucji). Taka sama zasada została zapisana w artykule 211 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy.

Oprócz tego wskazane przepisy ustaw są sprzeczne z ustępem 3 artykułu 5 Konwencji także i w tym aspekcie, że każda osoba zatrzymana lub tymczasowo aresztowana podlega **niewzłocznemu**

stawieniu jest przed sądem. W orzecznictwie Trybunału Europejskiego Praw Człowieka (punkty 90, 91 postanowienia w sprawie Zakharkina przeciwko Ukrainy z 24.06.2010) wskazano, że przetrzymywanie osoby bez postanowienia sądu nawet przez sześć dni stanowi naruszenie wymagania „niezwłoczności”, przewidzianej w ustępie 3 artykułu 5 Konwencji.

W tym samym czasie, zgodnie z obydwoma wyżej wymienionymi ustawami, organy ścigania mają prawo bez żadnych podstaw i według własnego uznania w ciągu 30 dni przetrzymywać człowieka w areszcie bez postanowienia sądu.

Należy zaznaczyć, że faktycznie od chwili wejścia w życie wymienionych ustaw, Ukraina odstąpiła od swoich zobowiązań przestrzegania postanowień ustępu 3 artykułu 5 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Swobód z 1950 roku. Zgodnie z ustępami 1, 3 artykułu 15 Konwencji, w czasie wojny lub innego społecznego niebezpieczeństwa stanowiącego zagrożenie dla narodu, każda z Wysokich Stron Umowy może podejmować działania w zakresie odstąpienia od swoich zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji. Przy czym Ukraina powinna poinformować w pełnym zakresie sekretarza Rady Europy o podjętych działaniach, przyczynach ich podjęcia oraz czasie zaprzestania obowiązywania takich działań.

Jak wiadomo do Sekretarza Generalnego Rady Europy od Ukrainy nie wpłynęły żadne informacje, za wyjątkiem dotyczących ograniczania praw człowieka, które zostały wprowadzone poprzez wymienione ustawy, posiadające charakter stały a nie tymczasowy.

2.2. Zwiększenie uprawnień funkcjonariuszy milicji może doprowadzić do wzrostu poziomu przemocy z ich strony

Ustawa Ukrainy „O wniesieniu uzupełnień do ustawy Ukrainy „O milicji” dotyczących okoliczności użycia siły, środków specjalnych i broni palnej w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej” przewiduje wprowadzenie do ukraińskiej ustawy „O milicji” zmian, które pozwolą uzyskać funkcjonariuszom milicji prawo do użycia broni w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej bez wcześniejszego uprzedzenia i bez istnienia zagrożenia dla życia lub zdrowia obywateli lub funkcjonariuszy milicji.

Powyższe postanowienia są sprzeczne z punktami 9, 10 Podstawowych zasad użycia siły i broni palnej przez pracowników organów porządku prawnego, przyjętych przez Kongres Organizacji Narodów Zjednoczonych w okresie 27.08.-7.09.1990. Zasady te określają, iż pracownicy organów ochrony porządku prawnego mogą użyć broni tylko po wcześniejszym uprzedzeniu i w przypadku samoobrony bądź do obrony życia innych ludzi. Jest też ważne, że zgodnie z punktem 8 Podstawowych Zasad, wyjątkowe okoliczności, takie jak niestabilna wewnętrzna sytuacja polityczna lub wszelkie sytuacje nadzwyczajne, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla odejścia od norm Podstawowych Zasad.

W ten sposób ustawa może się stać podstawą do nieograniczonej przemocy z użyciem broni ze strony funkcjonariuszy milicji oraz zagrożenie masowego wyrządzenia szkody na zdrowiu i życiu obywateli Ukrainy, znajdujących się w strefie operacji antyterrorystycznej, lecz niemających związku z działalnością terrorystyczną.

Obowiązujące ustawodawstwo Ukrainy przewiduje, że uczestnicy operacji antyterrorystycznej mogą brać udział w zatrzymywaniu osób, a w przypadku istnienia realnego zagrożenia ze strony osób zatrzymanych dla życia i zdrowia zakładników, uczestników operacji antyterrorystycznej lub innych osób – unieszkodliwiać takie osoby. Uważamy, że istniejące przepisy są wystarczające, a co za tym idzie, sfery użycia broni nie wymagają poszerzenia.

Równocześnie z nową ustawą w rzeczywistości zaproponowano całkowitą rezygnację z ograniczeń w zakresie użycia broni przez funkcjonariuszy milicji, co jest skrajnie niedopuszczalne i narusza liczne międzynarodowe akty prawne w dziedzinie ochrony podstawowego praw człowieka, jakim jest prawo do życia.

3. Wnioski i zalecenia

Wojenne i terrorystyczne zagrożenie, które zawisło teraz nad Ukrainą, wywołało spieszne przyjęcie niektórych zmian w ustawodawstwie Ukrainy, mające zoptymalizować prowadzenie operacji antyterrorystycznej w obwodzie donieckim i ługańskim. Jednakże obrońcy praw człowieka i prawnicy zaznaczają, że zmiany przyjęte w niektórych aktach ustawodawczych Ukrainy dotyczące sfery postępowania karnego i działalności organów ścigania w poważny sposób naruszają ogólnie przyjęte międzynarodowe standardy w dziedzinie praw człowieka, jak też normy Konstytucji Ukrainy.

Podkreślamy, że trudna sytuacja polityczna wewnątrz kraju i konieczność zapewnienia bezpieczeństwa nie zwalniają Ukrainy ze zobowiązań w sferze przestrzegania podstawowych praw człowieka.

Chcąc uniknąć przypadków nadużywania nowego „antyterrorystycznego” ustawodawstwa i łamania podstawowych praw człowieka uważamy za konieczne:

1. Uchwalenie ustawy, na mocy której utracą ważność następujące ukraińskie ustawy: „O wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania karnego Ukrainy dotyczących szczególnych zasad postępowania przygotowawczego w warunkach stanu wojennego, wyjątkowego oraz w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej”, „O wniesieniu zmian do ustawy Ukrainy „O walce z terroryzmem” dotyczących prewencyjnego zatrzymywania w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej osób podejrzanych o działalność terrorystyczną, na okres co najmniej 72 godzin”, „O wniesieniu uzupełnień do ustawy Ukrainy „O milicji” dotyczących okoliczności użycia siły, środków specjalnych i broni palnej w rejonie prowadzenia operacji antyterrorystycznej”.
2. W razie potrzeby opracować projekt ustawy, w którym zgodnie z Konstytucją Ukrainy, Konwencją Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Swobód, innymi normatywnymi aktami prawnymi w dziedzinie praw człowieka, zostaną uregulowane kwestie specyfiki przeprowadzania niektórych czynności procesowych w trakcie postępowania karnego w rejonie prowadzenia akcji antyterrorystycznej.

Fundacja Otwarty Dialog powstała w Polsce w 2009 roku z inicjatywy Lyudmyły Kozlovskiej, pełniącej obecnie funkcję Prezesa Zarządu Fundacji. Do celów statutowych Fundacji należą obrona praw człowieka, demokracji i praworządności na obszarze postsowieckim, ze szczególnym uwzględnieniem największych krajów WNP: Rosji, Kazachstanu i Ukrainy.

Fundacja realizuje swoje cele poprzez organizację misji obserwacyjnych, w tym obserwacji wyborów i monitorowanie stanu przestrzegania praw człowieka w krajach WNP. Na ich podstawie powstają raporty i sprawozdania dystrybuowane następnie wśród instytucji UE, OBWE i innych organizacji międzynarodowych, resortów spraw zagranicznych i parlamentów krajów UE, ośrodków analitycznych i mediów.

Obok działalności obserwacyjnej i analitycznej, Fundacja prowadzi aktywne działania we współpracy z parlamentarzystami zaangażowanymi w sprawy zagraniczne, prawa człowieka i relacje z krajami WNP w celu wsparcia procesów demokratyzacji i liberalizacji polityki wewnętrznej na obszarze postsowieckim. Do istotnych obszarów działalności Fundacji należą także programy wsparcia więźniów i uchodźców politycznych

00-580 Warsaw

11a Szucha Avenue, office 21

E-mail: odfoundation@odfoundation.eu

www.odfoundation.eu

+48 22 307 11 22

Raport opublikowany 18.11.2014

Printed by: OPEN DIALOG FOUNDATION

Zdjęcie na okładce: <http://ua.korrespondent.net/>

W celu uzyskania bardziej szczegółowych informacji, prosimy o kontakt:

Lyudmyła Kozlovskaja – lyudmylakozlovskaja@odfoundation.eu

Fundacja Otwarty Dialog